

çıkarmayı kolaylaştırmak için birer merdiven inşa edilmiştir (Ezrakî, II, 120). IX. yüzyılın ikinci yarısına ait kayıtlarda Ebû Ca'fer el-Mansûr tarafından yaptırılan kâgir merdivenle Safâ'ya on iki, Merve'ye on beş basamakla çıkıldığı kaydedilir (a.g.e., II, 119; Fâkihî, II, 242-243). XIII. yüzyıldan itibaren Safâ'nın merdiveninin on dört, Merve'nin ise beş basamaklı olduğu belirtilmiştir (İbn Cübeyr, s. 72-73; İbn Battûta, I, 162). Safâ ile Merve'nin basamakları 1399'da Memlûk Sultanı Ferec, 1879'da Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid tarafından yenilenmiştir.

Safâ ile Merve arasındaki alanda özellikle hac günlerinde çok canlı bir çarşı mevcuttu ve şehir hayatı en yoğun olarak burada yaşanıyordu. İslâmiyet'in ilk döneminden hâtralar taşıdığı için Mescid-i Harâm'a dahil edilinceye kadar bu çarşının kaldırılması yerine sa'y yapmayı kolaylaştıran çareler düşünülmüş ve yeni yapılanmaya izin verilmemiştir (BA, HH, nr. 27044; BA, İ.MVL., nr. 4293). 1587 yılına ait bir kayıtta Safâ ile Merve arasında seyyar satıcıların tezgâh kurup sa'y yapanları dünya işleriyle meşgul etmemeleri için tedbir alındığı bildirilir (BA, MD, nr. 64, s. 44). İbn Cübeyr, Safâ ile Merve arasında eskiden su yatağı olan alanın çeşitli meyve, hububat ve diğer yiyeceklerin satıldığı bir pazar yeri olarak kullanıldığını, kumaş ve baharat dükkanları hariç şehrin en düzenli alışveriş merkezinin burası olduğunu ve müşteri yoğunluğunun zaman zaman sa'y yapılmasını engellediğini kaydeder (er-Rihle, s. 73). İslâmî dönemde Kâbe'ye gönderilen hediyeler Safâ ile Merve arasında teşhir edilirdiken sonra Hicâbe görevlisine teslim edilirdi.

Ebû Ca'fer el-Mansûr 136 (754) yılında hacca geldiği zaman Safâ ile Merve arasında hacılara hizmet etmeleri için görevliler tayin etmiş, 210'da (825-26) Mekke Valisi Sâlih b. Abbas, Safâ'nın eteğine bir çeşme yaptırmıştı. Safâ ile Merve tepelerinde, mes'âda bazı meşhur kişilere ait evler vardı. Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in evi ribât haline getirilmişti. 728'de (1328) bu ribâtı tamir ettiren Memlûk Sultanı el-Melikü'n-Nâsir Muhammed, Safâ ile Merve arasında abdest almaya elverişli bir mekân yaptırmıştı. Safâ tepesinde Kâdirîler'e ait bir dergâh bulunuyordu (BA, DH. MKT., nr. 1435). Harâm-ı şerif'e Osmanlılar zamanında yaptırılan muvakkithânenin pencerelerinden biri, Safâ ile Merve arasında gelip geçenlerin saatlerini buradan ayarlayabilecek-

leri şekilde tasarlanmıştı (Mir'âtü'l-Haremeyn, I, 780-781).

Mes'ânın üstü 1922'de kapatılınca hacılar güneşten ve tozdan kısmen korunmuş, 1927'de Safâ ile Merve arasına taş döşenerek Mekke'de bir caddeye ilk defa taş kaplanmıştı (Hüseyn Abdullah Bâselâme, s. 296). 1955'te başlatılan ve 1976 yılına kadar dört aşamada gerçekleştirilen genişletmede mes'â Mescid-i Harâm'a katılmış ve sa'y yolu iki katlı olarak tasarlanmıştır. Günümüzde sa'y edenleri güneşten korumak için Safâ ile Merve tepelerinin arasına üstü kapalı, Kâbe'ye girişi de sağlayacak iki yanı açık eyvan inşa edilmiştir. Sa'y alanının özellikle hac zamanında yerleri olmaması sebebiyle genişletme çalışmaları halen sürdürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 156, 159, ayrıca bk. İndeks; Ezrakî, *Ah̄bâru Mekke* (Melhas), I, 55, 69, 88, 119, 124, 279, 287-288; II, 40, 119-120, 330, 332, 337; Fâkihî, *Ah̄bâru Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîs), Mekke 1407/1986-87, II, 216, 242-243; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 252, 281; III, 61; ayrıca bk. İndeks; a.m.f., *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, II, 48, 59-71; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Şarkî'l-Arabî), s. 72-74; Kurtubî, *el-Câmi'*, II, 178-184; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, I, 162; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, I, 74; III, 118; V, 143; Takıyyüddin el-Fâstî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 321, 476-482, 503-504; II, 445; Necmeddin İbn Fehd, *İlhâfû'l-verâ bi-ah̄bâri Ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1403-1404/1983, I, 503; II, 172, 272-273, 284; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IX, 352-353; C. Snouck Hurgronje, *Het Mekkaansche Feest*, Leiden 1880, s. 26; Mir'âtü'l-Haremeyn, I, 199, 780-781, 936, 990-992, 997-998; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, [baskı yeri ve tarihi yok], I, 84, 320-321; Hüseyn Abdullah Bâselâme, *Târîhu 'imâretü'l-Mescidi'l-Harâm*, Cidde 1400/1980, s. 296; B. Joel, "Safâ", *İA*, X, 48.



MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞÇI

SAFAHAT

(صفحات)

Mehmed Âkif Ersoy'un

(ö. 1936)

7'den kitaptan oluşan şiir külliyyatı.

Mehmed Âkif'in gençlik yıllarında çok sayıda şiir yazdığı bilinmektedir. Dergilerde ve dostlarında bulunan örneklerle ve kendi ifadesine göre bu şiirler Tanzimat döneminde bazı değişikliklerle devam eden divan şiiri, özellikle de Ziyâ Paşa ve Muallim Nâci, kısmen Abdülhak Hâmid tarzında yazılmıştır. Kitaplarına almadığı bu tür

şiirlerden daha sonra vazgeçtiği, hiçbir şiirinin yayımlanmadığı 1901-1908 yılları arasında hayalden uzak, içinde yaşadığı toplumun meselelerine çözüm arayan bir yolda kararlı olduğu anlaşılmaktadır.

İlk defa 1329'da (1911) İstanbul'da basılan ve *Safahat* adını taşıyan kitap eserin diğer kitaplarına göre hacimce en geniş olanıdır ve tamamı 1908-1910 yıllarında *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanmış manzumeleri ihtiva etmektedir. Şair, okuyucuya hitaben baş tarafa eklediği beş beyitlik başlıksız manzum parçada, şiirde sanat anlayışının tasannudan uzak olduğunu, sadece kendi sıkıntılarını muhatabına aktarma arzusu taşıdığını ifade eder. Bu kitaptaki şiirlerin en eskisi, neşri sırasında alt tarafına konulan kayda göre 23 Haziran 1904 tarihini taşıyan "Bir Mersiye"dir. Şiirlerin çoğu şairin kendi çevresinde müşahede ettiği toplumun acılarını dile getirir. Böylece daha sonraki bir manzumesinde belirteceği, "İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim" formülü bu ilk kitabından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. Mehmed Âkif'in toplumun alt tabakasına mensup insanların hastalık, ölüm, fakirlik, sefalet, iptilâl ve kötü yönetim karşısındaki çaresizliğini, suskunluğunu bir fotoğraf gerçekçiliğiyle ve küçük manzum hikâyeler şeklinde anlattığı şiirleri şunlardır: "Hasta", "Küfe", "Hasır", "Meyhane", "Mezarlık", "Bayram", "Selma", "Seyfi Baba", "Kör Nezen", "İstibdat", "Mahalle Kahvesi", "Köse İmam", "Âhret Yolu", "Yemişçi İhtiyar." Yine toplumun daha üst yapıda ve daha soyut meselelerini dile getiren manzumeleri de "Durmayalım", "Geçinme Belâsı", "Merhum İbrâhim Bey", "Azim", "Cânan Yurdu", "Bir Mezar Taşına Yazılmıştı" ve "Âmin Alayı"dır. "Kocakarı ile Ömer" ve "Dirvas" başlıklı, konusunu İslâm tarihinden alan iki manzum hikâye ile birer ideal devlet adamı portresi çizerken "Acem Şahı", "İstibdat", "Hürriyet" başlıklı şiirler şairin dönemin siyasi yöneticilerine karşı tenkitleridir. Bunlara daha soyut / felsefi mânada insanı ele aldığı "İnsan", "Bir Resmin Arkasına", "Bu da Bir Mezar Taşı İçin Yazılmıştı", "Tercümedir", "Hüsran-ı Mübîn", "Hasbihal" adlı manzumeler eklendiğinde ilk *Safahat*'taki kırk dört şiirin toplumu ve içindeki insanı işlemekte olduğu görülür. Bunların dışında kalanlardan "Fâtih Camii" çocukluk hâtralarını, "Bir Mersiye", "Selma", "Merhum İbrâhim Bey" yakınlarının ölümü üzerine duygularını, "Ressam Haklı", "Şair Huzurunda Münekkit", "Bebek yahud Hakk-ı Karâr" şairin nükte ve hiciv tarafını yansıtır. Çoğu lirik

tarzda olan “Hasbihal”, “Cânan Yurdu”, “Gül-Bülbül”, “İstiğrak” ve özellikle “Tevhid yahud Feryad” şairin dinî-mistik duygularını ifade eder.

Eserin bundan sonraki bölümleri yine *Safahat* üst başlığı ile fakat ayrı adlarla yayımlanmıştır. İkinci kitap *Süleymaniye Kürsüsünde* adıyla tek ve uzun bir metindir. 1912’de *Sırât-ı Müstakim*’de (bu sırada *Sebilürreşad* adını almıştır) dokuz sayı tefrika edildikten sonra aynı yıl kitap olarak da çıkar. Birinci şahıs ağzından bir tahkiye olan eserin başında şair Galata Köprüsü’nden Yenicami’ye doğru gitmektedir. Haliç’in yosunlu suları ve bakımsız sokaklar birtakım nüktelerle anlatılırken yol üzerindeki Yenicami, daha sonra Süleymaniye Camii sanatkârane bir şekilde tasvir edilir. Caminin kürsüsünde yaşlı bir vâizin konuşmaktadır. Hikâyenin bundan sonrası, aslen Özbekistanlı olan bu vâizin dolaştığı Türk-İslâm dünyasında gördüklerini zaman zaman yorumlayarak anlattıklarıdır. Âkif’in, İslâm coğrafyasını ve kavimlerini dikkate alarak İslâm idealiyle (İslâmcılık) ilgili fikirlerini dile getiren ilk eseri olması bakımından *Süleymaniye Kürsüsünde* ayrı bir önem taşır. Ona göre İslâm toplumunun çöküşünün sebebi İslâm’ın aslı kaynaklarından uzaklaşmasıdır. Kürsüde konuşan vâizin anlattıklarıyla, o yıllarda İstanbul’a gelen Özbekistanlı Abdürreşid İbrâhim’in aynı dönemde yayımlanan *Âlem-i İslâm ve Japonya’da İntişâr-ı İslâmiyyet* adlı kitabında İslâm coğrafyası hakkında yazdıkları arasında paralellik bulunmaktadır. Bu bilgilerin dışında “İslâm’ı asrın idrakine söyletmek” için yapılan yorumlar doğrudan doğruya Âkif’e aittir. Vâizin konuşması bir dua ile sona erer.

Hakkın Sesleri adını taşıyan üçüncü kitap (İstanbul 1331) Balkan savaşları yıllarının acılarını dile getiren on şiirden oluşur. 1913 yılının Ocak-Mayıs aylarında *Sebilürreşad*’da çıkan ve kronolojik sırayla kitaba giren ilk dokuz manzumedan sekizi Kur’ân-ı Kerîm’den bazı âyetlerin, biri bir hadisin serbest yorumunu ihtiva eder. Sonuncu şiir “Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi” başlıklı kısa bir manzumedir. Başlıkları olmayan şiirlerde âyet veya hadis metni ve tercümesinden sonra manzume metni gelmektedir. Gerek âyetlerin gerekse hadisin ortak meâlleri insanların kendi hataları sebebiyle uğradıkları musibetlerin etrafında toplanmaktadır. Mevlid gecesiyle ilgili şiir ise bu musibetlerden ibret alıp uyanmaya bir çağrı ve Hz. Peygamber’in ruhaniyetinden istimdat mânası taşımaktadır. Ki-

tabın sonunda Âkif’in yakın dostlarından Ferit Kam’ın “Enîs-i Rûhum Âkif’e” hitabıyla sanata ve şiire dair bir çeşit takriz mahiyetindeki mektubu bulunmaktadır.

Safahat’ın, adı ve mahiyeti bakımından ikinci kitapla benzerlik gösteren dördüncü kitabı *Fâtih Kürsüsünde* de (İstanbul 1332) tek ve uzun bir manzumeden oluşur. 1913-1914 yılları içinde *Sebilürreşad*’ın yirmi sekiz sayısında tefrika edilmiştir. Başlangıçta, Anadolu yakasından vapurla gelip Galata Köprüsü’ne inen iki arkadaş buradan yürüyerek Fatih’e gider. Yolda yine nükteli bir sohbet esnasında etrafta gördükleri şeyler hakkında bazan bunların getirdiği çağrışımlarla birtakım dinî, siyasi konularla dil ve edebiyat konularına girip II. Meşrutiyet hareketinden sonra ortaya çıkan bozuklukları eleştirirler. Nihayet Fâtih Camii’ne giren iki arkadaş kürsüdeki vâizi dinlemeye başlar. Vâizin konusu çalışma hakkındadır. Vâiz konuşmasının içinde bir laytmotif gibi, “Bekâyı hak tanıyan, sa’yî bir vazife bilir / Çalış, çalış ki bekâ sa’y olursa hak edilir” mısralarını altı defa tekrar eder. Manzumenin bu beyitle birbirinden ayrılan parçalarının her birinde hilkatın, gezegen ve yıldızların, bulutların, maddenin en küçük parçalarının, yeryüzündeki varlıkların, kısaca bütün kâinatın devamlı hareket halinde olduğu söylenir. Eski İslâm medeniyetinden ve Batı’dan örnekler verilerek çalışmanın hak edilen semeresi ortaya konur. Doğu milletleri ve İslâm dünyası daldığı derin uykudan uyanmalı ve miskinlikten kurtulmalıdır. Böylece Âkif, *Süleymaniye Kürsüsünde* tasvir ettiği İslâm dünyasının perişanlığını onun tembelliğine, kurtuluşunu da çalışmasına bağlamaktadır. Ona göre ebedî hayatın varlığına inanıldığı kadar çalışmanın da insanlık görevi olduğuna inanmak gerekir. Bu kitap da vâizin bir duasıyla sona erer.

Hakkın Sesleri ile paralellik gösteren beşinci kitap *Hâtıralar* başlığını taşır (İstanbul 1335). Manzumelerin çoğunun *Sebilürreşad*’daki neşir tarihleri 1913-1915 yılları arasındır. Bazılarının altında Berlin’de kaleme alınmış olduğu kaydı bulunmaktadır. Kitaptaki on manzumedan dördü âyet, ikisi hadis meâllerinin serbest yorumudur. Bu defa Balkan savaşlarının yol açtığı facialara I. Dünya Savaşı acıları da eklenmiştir. Altı şiirin dışında kalan “Uyan” başlıklı manzume halkı meskenetten uyarmayı hedefler. Kitabın son üç şiiri Âkif’in 1914-1915 yıllarında gerçekleştirdiği üç seyahatin intibalarını taşır. Bunlardan “el-Uksûr’da” Mısır’a yaptığı ziyarette tarihî

harabeler karşısındaki duygularını anlatır; uzun bir manzume olan “Berlin Hâtıraları”nda Teşkilât-ı Mahsûsa’nın verdiği görevle gittiği Berlin’de çeşitli yönleriyle Doğu’yu ve Batı’yı karşılaştırır. Şiirin dokuzuncu bölümü “Târîh-i Kadîm” sebebiyle Tefvik Fikret ve arkadaşlarının tenkidi için kaleme alınmıştır. Kitaba ikinci baskısında giren (1918) sonuncu şiir “Necid Çölllerinden Medine’ye” ise şairin aynı teşkilâtın verdiği görevle gittiği Necid’den Medine’ye kadar olan yolculuğunu ve Hz. Peygamber’in kabrini ziyaretinde yaşadığı duygularını dile getiren en lirik şiirlerindedir.

Safahat’ın altıncı kitabı *Âsım* (İstanbul 1342) Âkif’in yazılışı ile basılması arasındaki sürenin en uzun olduğu eseridir. Âsım’ın ilk parçaları *Sebilürreşad*’da 1919 Eylülünde çıkmaya başlamış, araya Mehmed Âkif’in Millî Mücadele’ye katılmak üzere Anadolu’ya geçişi ve faaliyetleri girmiş, bu sebeple dergide sadece bir kısmı uzun aralıklarla çıkabilmiştir. Hacimce ilk *Safahat*’tan sonra en geniş ve manzum diyaloglarının en uzunudur. Kitabın tamamına yakın bölümü Hocazâde ile Köse İmam arasında geçer. Arada ve sonda Âsım’ın ve Emin’in konuşmaları da bulunur. Yer yer dinî-lirik ve millî heyecan gösteren parçaların bulunduğu bu diyalog şu konular etrafında çerçevelenebilir: I. Dünya Savaşı içinde Çanakkale muharebelerinden bir müddet sonra İstanbul’da Hocazâde’nin Sarıgül’deki evinde Köse İmam ile Hocazâde uzun bir sohbe girer. Mehmed Âkif’i temsil eden Hocazâde’nin babası, Köse İmam’ın da vaktiyle hocası olmuştur. Hocazâde’den bir önceki nesle mensup olan Köse İmam dertleşmek için Hocazâde’nin evine gelmiştir. Önce komşusunda geçen bir olaydan bahsedecek, ardından oğlu Âsım’dan dert yanacaktır. Komşudaki olay vesilesiyle Köse İmam şahidi olduğu birtakım üzücü hadiseleri fıkralarla, hikâyelerle süsleyerek anlatır. Aile kurumu çökmektedir. Köylünün sağlığı gibi ahlâkı da bozulmuş, geçimi ise bitmiş tükenmiştir. Millet basiretsiz ve kötü idarecilere körü körüne uymaktadır. Birbirini anlamayan eski nesil-yeni nesil, halk-aydınlar, mektep-medrese ikiliği memleketi gittikçe derinleşen bir çatışmaya sürüklemektedir. Köse İmam’ı bedbin eden bu gerçeklerin karşısında Hocazâde ümitlidir. Doğu yahut İslâm dünyası bu uyuşukluktan kurtulacaktır. Âsım bu ümidin en güzel örneğidir. Âsım’ın nesli her türlü imkânsızlık ve kötü şartlar içinde mücadele vermiştir. Bunun son örneği Çanakkale savaşlarıdır. Burada Âkif’in Çanakkale şehidleri için yaz-

diği uzun lirik parça Hocaşâde'nin ağzından söylenir. Kitap, savaştan kurtulmuş bir vatanda İslâm'ın ve Türklüğün geleceği için Batı'nın ilmini, tekniğini kazanmak üzere Âsım'ın Avrupa'ya gönderilmesiyle sona erer.

Mehmed Âkif'in Mısır'da yaşadığı sırada Kahire'de yayımlanan *Safahat*'ın son kitabı *Gölgeler*'dir (Kahire 1352). On yedisi kıta olmak üzere kitapta yer alan kırk bir şiirden en eskisi 4 Temmuz 1334 (1918) tarihini taşıırken Âkif'in sağlığında basılmış son şiiri de 22 Ağustos 1349 (1933) tarihli "Sanatkâr" başlıklı manzumdur. *Gölgeler*'de 1918-1921 tarihlerini taşıyanların çoğu, özellikle bunlar arasında yine âyetlerin serbest yorumları olan "Hâlâ mı Boğuşmak", "Yeis Yok" ve "Azimden Sonra Tevekkül" manzumeleri öncelikle gibi irade, ümit ve gayret temaları üzerine kurulmuşken diğerleri genellikle şairin Mısır'daki bir çeşit sürgün hayatını ve bedbinliklerini yansıtır. Beklediği İslâm idealinin gerçekleşmemesinin verdiği ümitsizlikle vatanından uzak yaşamaya mecbur bir ruh halinin doğurduğu karamsarlık "Hüsran", "Şark", "Umar mıydın?", "Mehmed Ali'ye", "Bülbül", "Leylâ", "Firavun ile Yüzyüze", "Vahdet" şiirlerinde açıkça hissedilir. *Gölgeler*'e asıl özelliğini veren ise hayatında ve eserinde tasavvufa meyletmemiş olduğu bilinen şairin dinî fikirlerinin mistik duygulara yöneldiği "Gece", "Hicran" ve "Secde" şiirleridir. Altlarındaki kayıtlara göre ikamet etmek üzere olduğu Hilvan'da bir duygu yoğunluğuyla yazıldığı anlaşılan şiirler Âkif'in en lirik parçalarındandır. Bunlara yine benzer ruh halini yansıtan "Said Paşa İmamı" ve "Hüsam Efendi Hoca" manzum hikâyeleri de eklenebilir. "Sanatkâr" başlıklı şiiri

ise Âkif'in müslümanların derterli ve hantal kırıklıkları ile geçen hayatının kısa, duygulu bir özeti olduğu gibi *Safahat*'ın önceki ciltlerinde belirmeyen, fakat şahsiyetinin önemli bir tarafını teşkil eden sanat sevgisini, özellikle de Batı müzikisine olan ilgisini aksettirir.

Safahat'ın her kitabı ayrı ayrı olmak üzere Mehmed Âkif hayatta iken birkaç defa basılmış, ölümünden sonra ve özellikle vefatının 50. yılından itibaren pek çok yayinevi, resmî ve özel kuruluşça bugüne kadar yedi kitap bir arada olarak bazıları inceleme de ihtiva etmek suretiyle 100'den fazla baskısı yapılmış, böylece *Safahat* Türkiye'de en çok tiraja ulaşan şiir kitaplarından biri olmuştur. Bu basımlar arasında Âkif'in *Safahat*'a almadığı şiirleriyle beraber (*Safahat*, İstanbul 1987), bütün şiirlerin ilk yayın tarihleri, dergide ve çeşitli basımlarındaki karşılaştırmaları, özel adlar fihristi (*Safahat: Edisyon Kritik*, Ankara 1990) ve eski-yeni harflerle tenkitli neşir (*Safahat*, İstanbul 1991) olmak üzere önemli birkaç yayın M. Ertuğrul Düzdağ tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İsmail Hakkı Şengül'er'in on ciltlik *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Âkif Külliyyatı*'nın (İstanbul 1990-1992) I-IV. ciltleri *Safahat*'a ayrılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

(*Safahat* la ilgili çeşitli tema ve konular üzerinde araştırma, dil ve üslup çözümleri olmak üzere pek çok kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri bulunmaktadır; burada sadece eser hakkında yapılmış genel değerlendirme ve yorumlar gösterilmiştir). Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat: Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2007, hazırlayanın girişi, s. 19-65; Ali Nihad Tarlan, *Mehmed Âkif ve Safahat*, İstanbul 1971, s. 52-134; Ö. Faruk Huyu-

güzel, "Mehmet Akif'in Asım'da Başvurduğu Anlatım Vastaları ve Teknikleri", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy* (nşr. MÜ Fen-Edebiyat Fak.), İstanbul 1986, s. 31-52; M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Ankara 1989, s. 37-59, ayrıca bk. tür.yer.; Mustafa Can, "Safahat'ın Konu Bakımından Tasnifi", *Mehmet Akif İlmî Toplantısı, Bildiriler* (nşr. Millî Kütüphane), Ankara 1989, s. 63-80; Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmed Akif: Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1991, s. 147-198; İnci Enginün, "Safahat'ta İstanbul'un Romanı", *Vefatının 60. Yılında Mehmed Akif Sempozyumu Bildirileri* (haz. İnci Enginün), İstanbul 1997, s. 63-77; Nurettin Topçu, *Mehmet Akif*, İstanbul 1998, s. 57-73; Sezai Karakoç, *Mehmed Akif*, İstanbul 1999, s. 33-46; Himmet Uç, *Mehmed Akif ve Hikâye Sanatı*, Ankara 2000; M. Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Akif Ersoy*, İstanbul 2004, s. 161-176; Fazıl Gökçek, *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, İstanbul 2005; M. N. [ecmettin] Hacıeminoğlu, "Safahat'ın Dil ve Üslubu", *TDED, XVIII* (1970), s. 81-112; Mustafa Tatçı, "Safahat'ta Tasavvufî Unsurlar", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, II/1, Ankara 1986, s. 157-171.



M. ORHAN OKAY

SAFÂYÎ MUSTAFA EFENDİ

(ö. 1138/1725-26)

Tezkire müellifi ve şair.

1085-1087 (1674-1676) yılları arasında İstanbul'da doğdu. Tahsilini tamamladıktan sonra Dîvân-ı Hümâyün kâtibi oldu. Elmas Mehmed Paşa'nın nedimleri arasında yer aldığı için onun sadâretinde mektupçuluğunu yaptı. 10 Şevval 1108'de (2 Mayıs 1697) defter eminiği göreviyle hâcegân zümresine katıldı. 5 Cemâziyelâhir 1100 (27 Mart 1689) tarihli bir mevâcib kaydında çavuş iken bu tarihte 10 akçe ulûfe ile divan kâtipleri zümresine girdiği belirtilmektedir. Müellif çevresinde saf bir kişi olarak tanındığından çağdaşlarının defter emaneti görevini ona yakıştıramadıkları Üsküdarlı Sırrı'nın şu beytinden anlaşılmaktadır: "Dedi utârid gel gör belâyı / Defter emini oldı Safâyî." 1125'te (1713) evkaf muhasebeciliğine, 1129'da (1717) kendi isteği üzerine küçük evkaf muhasebeciliği vekâletine tayin edilen Safâyî, başmukâtaacılık ve tezkirecilik gibi diğer bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra maliye tezkirecilğine getirildiyse de kısa zaman içinde bu görevden azledildi. Bu sıralarda yazmaya başladığı şuarâ tezkiresini Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'ya sundu ve karşılığında şikk-ı sâni defterdarlığı görevine getirilerek vefatına kadar bu görevde kaldı. Râmiz'in babası müderris Naîm Efendi'nin düşürdüğü tarih mısraından (Ola yâ rab Safâyî'nin mekânı cennet-i a'lâ) 1138'de (1725-26) öldüğü anlaşılmaktadır.

Tezkire-i Safâyî'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549)

